

Gençlik Dönemi Din, Ahlak ve Değerler Eğitimiyle İlgili Sorunlar*Mehmet Nas¹***Öz**

Çocukluk ve yetişkinlik dönemi içerisinde yer alan gençlik dönemi, gelişimsel özellikler bakımından insan yaşamını derinden etkileyen önemli bir evredir. Bu evrede genç; bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimsel özellikleri bakımından oldukça hızlı gelişmeler yaşamakta, çocukluk dönemine oranla daha bağımsız kararlar alabilmektedir. Bu dönemin kendine has gelişim özelliklerinin yanı sıra günümüzde yerel ve küresel ölçekte yaşanan ahlaki değer kaybı ve anlam bunalımı gençleri doğrudan etkilemektedir. Yaşanılan/yaşanılacak sorunların etkilerinden gençleri koruyabilmek için gençlere yönelik yapılacak eğitim uygulamalarında onların manevi yönlerinin göz ardı edilmemesi gereklidir. Zira eğitimin önemli işlevlerinden biri de kişiyi ahlaki yönden geliştirmek ve onun insani değerlere sahip olmasını sağlamaktır. Bu nedenle bu evrenin gelişimsel şartlarına da dikkat edilerek bu minvalde eğitim süreçlerinin düzenlenmesi gereklidir. Çünkü eğitimde hangi program anlayışı temel alınırsa alınır öğrencilerin gelişim özelliklerine dikkat edilmeden yapılan/yapılacak eğitimin başarıya ulaşması düşünülemez. Bu nedenle bu çalışmada gençlik döneminin niçin önemli olduğu gençlerin din, ahlak ve değer gelişimleri ile bağlantı kurularak incelenmektedir. Ayrıca gençlerde etkili bir din, ahlak ve değer eğitiminin nasıl yapılması gerektiği ile ilgili açıklamalarda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Eğitim, Din Eğitimi, Gençlik, Gelişim, Dinî ve Ahlaki Gelişim, Değer Eğitimi

Problems Related to Religion, Morality and Values Education in Youth Period**Abstract**

The youth period, which takes place between childhood and adulthood, is an important stage that deeply affects human life in terms of developmental characteristics. In this stage, young people experience rapid developments in terms of their cognitive, affective and psychomotor developmental characteristics and are able to make more independent decisions compared to childhood. In addition to the unique developmental characteristics of this period, the loss of moral value and crisis of meaning experienced today on a local and global scale directly affect young people. In order to protect young people from the effects of the problems experienced/to be experienced,

¹ Dr. Mehmet Nas, Milli Eğitim Bakanlığı, E-posta: nas_mehmet29@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0129-1271

their spiritual aspects should not be ignored in the educational practices to be carried out for young people. Because one of the important functions of education is to develop the person morally and to ensure that he/she has human values. For this reason, it is necessary to pay attention to the developmental conditions of this stage and organize educational processes in this respect. Because no matter which program understanding is taken as a basis in education, it is unthinkable that the education made / to be made without paying attention to the developmental characteristics of the students will be successful. For this reason, in this study, why this period is important is examined in connection with the development of religion, morality and values of young people. In addition, explanations are given on how to conduct an effective religious, moral and value education for young people.

Keywords

Education, Religious Education, Youth, Development, Religious and Moral Development, Value Education

مشكلات تتعلق بتربية الدين والأخلاق والقيم في فترة الشباب

ملخص

تعتبر فترة الشباب، التي تقع بين مرحلة الطفولة والبلوغ، مرحلة مهمة تؤثر بشكل عميق على حياة الإنسان من حيث الخصائص النمائية خلال هذه المرحلة، يواجه الشباب تطورات سريعة من حيث خصائصهم التنموية المعرفية والعاطفية والحركية النفسية، ويمكنهم اتخاذ قرارات أكثر استقلالية مقارنة بالطفولة. وبالإضافة إلى الخصائص التنموية الفريدة لهذه الفترة، فإن فقدان القيم الأخلاقية وأزمة المعنى التي شهدناها على المستوى المحلي والعالمي اليوم تؤثر بشكل مباشر على الشباب. ومن أجل حماية الشباب من آثار المشاكل التي مروا بها أو سوف يواجهونها، لا ينبغي تجاهل جوانبهم الروحية في الممارسات التربوية للشباب. لأن من وظائف التربية المهمة تنمية الإنسان أخلاقياً والتأكد من تحليه بالقيم الإنسانية. ولهذا السبب لا بد من تنظيم العمليات التعليمية على هذا النحو مع مراعاة الظروف التنموية لهذه المرحلة. لأنه بغض النظر عن النهج البرنامجي المستخدم في التعليم، فمن غير المعقول أن يكون التعليم ناجحاً دون الاهتمام بالخصائص التنموية للطلاب. لذلك، في هذه الدراسة، يتم فحص سبب أهمية هذه الفترة من خلال ربطها بالتطور الديني والأخلاقي والقيمي للشباب. بالإضافة إلى ذلك، يتم تقديم توضيحات حول كيفية توفير التعليم الديني والأخلاقي والقيمي الفعال للشباب.

الكلمات المفتاحية

التعليم، التربية الدينية، الشباب، التنمية، التنمية الدينية والأخلاقية، تعليم القيم

Giriş

İnsan yaşamı, doğumdan ölüme kadar bir bütün olmakla birlikte gelişim özellikleri bakımından farklı evrelere ayrılır. Bunlar; çocukluk, gençlik, yetişkinlik, orta yaş ve yaşlılık olmak üzere beş ana gelişim evreleridir. İnsana özgü olan bu gelişim evreleri, evrenselidir. Yani kültürden kültüre değişmez. Aynı kültürde yaşayan bireylerde gelişim dönemlerine özgü bazı davranış farklılıkları gözlenebilir fakat tüm kültürlerde ve bireylerde insan gelişiminin genel niteliği ve oluşumu aynıdır (Erdem ve Akman, 2015, s. 21-41; Köknel, 2001, s. 167). Bu evreler içerisinde gençlik dönemi; çocukluk ile erişkinlik arasında yer alan gelişme, ruhsal olgunlaşma, bilgi, deney, yaşantı ve farklı gelişim özellikleri ile yaşama hazırlandığı bir dönemdir (Yörükoğlu, 2000, s. 13).

Gelişimi etkileyen kalıtım, çevre ve zaman (kritik dönem) gençlerin çocukluk döneminde edindiği gelişim özelliklerini farklılaştırır ve yeni formlara dönüştürür. Gelişim görevleri olarak bilinen bu durum; bireyin gelişim evrelerinde sahip olması gereken becerileri, yetenekleri veya görevleri ifade eder. Bu görevlerin yerine getirilmesi,

becerilerin ve yeteneklerin kazanılması, bireyin mutluluğuna ve bir sonraki görevleri başarmasına kılavuzluk eder. Aksi durumda başarısız olan görevler ve kazanılamayan yetenekler; bireyde mutsuzluğa, toplumca onaylanmamaya ve sonraki görevleri yerine getirmede güçlük çekmeye yol açar (Aydın, 1999, s. 2). Ergenlik; yaşamın fırtınalı ve karışık dönemlerinin en yüksek noktasına eriştiği, yeni yaşam tecrübelerinin edinildiği, içinde saklı yeteneklerin keşfedildiği, sosyal ilişkilerin genişlediği bir evredir. Yine gencin yaşamı sorguladığı, birtakım soruları/sorunları çözmeye çalıştığı, olumlu-olumsuz davranışlar kazandığı, kendi kararlarını almaya başladığı, kendini ve çevresini bilinçli bir şekilde sorgulayarak tanımaya çalıştığı uzun bir zaman dilimidir (Jersild, 1978, s. 5-15).

Bu dönem kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki 13-17 yaş arası ilk ergenlik, ikincisi ise 17-21 yaş arasına denk gelen son ergenlik çağıdır. İlk ergenlik çağı, ortaöğretimde lise ve dengi okulların kademelerini kapsar (Başaran, 1991, s. 41). Ortaöğretim öğrencilerinin de içinde bulunduğu ergenliğin ilk yarısı, hızlı biyolojik, psikolojik ve sosyal değişikliklerin yaşandığı ve gencin bu değişimi yoğun olarak hissettiği bir zaman dilimidir. İçinde bulunduğu gelişimsel döneme bağlı olarak bireysel olarak öğrencilerin anlama ve kavrama düzeyleri arasında farklılıklar olabilmektedir. Bu nedenle eğitim yaşantılarının öğrencilerin gelişimsel özellikleri dikkate alınarak düzenlenmesi gereklidir. Çünkü öğretim programlarında hangi tasarım anlayışları temel alınırsa alınsın öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve gelişim özelliklerinin bilinmesi programın başarılı olmasında hayati öneme sahiptir (Erdem ve Akman, 2015, s. 17). Zira öğrencilerin gelişim düzeyleri üstündeki hedef ve davranışları kazanmaları mümkün değildir. Bu nedenle eğitim psikologları, gelişim psikolojisinin araştırma bulgularından yararlanarak farklı gelişim dönemindeki öğrencilerin özelliklerini belirleyip hedeflerin ve öğretim etkinliklerinin öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun biçimde oluşturulması için çalışmalar yapmaktadırlar (Arslan Parlak, 2011, s. 14-20). Bu nedenle de gelişimsel özellikler ile bağlantı kurularak etkili bir din, ahlak ve değer eğitiminin nasıl yapılacağı ile ilgili çalışmaların yapılması son derece elzemdir.

Ahlaki Kimliğin Yerleştiği ve Ahlaki Yargı Kabiliyetinin Geliştiği Bir Dönem Olarak Gençlik

İnsanı diğer canlılardan farklı kılan birtakım özellikler vardır. Genel olarak bunlar, insanın birtakım duygularının olması, düşünebilmesi, yargıya varabilmesi, belirli ahlaki değerlere sahip olması ve ilişkilerini bu minvalde yönlendirmesi olarak sıralanabilir. Bunların içerisinde ahlaki değerler, insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. Özellikle bu değerlerin toplumca yaşanması ve geliştirilmesi toplumsal devamlılığın sağlanması için önemlidir. Bu açıdan bir tanımlama yapılacak olursa ahlak; bir toplumun değer yargılarının ve davranış tarzlarının yeni nesil tarafından kabul edilerek benimsenmesi sonucunda ortaya çıkan davranış şekilleridir (Hökelekli, 2016, s. 11; Zastrrow vd., 2014, s. 186-190). Ahlaki gelişim, bireyin topluma etkin bir şekilde uyum sağlamak için toplumsal yargı ve değerler sistemi oluşturma sürecidir denilebilir (Bak, 2011, s. 98). Ahlaki gelişim sırasında ortaya çıkan ahlak duygusu ise insanın sosyalleşmesi ile ortaya çıkmakla birlikte kişinin toplumdaki ahlaki değerleri kazanması sonrasında oluşan duyguya denir (Selçuk, 2004, s.82).

Ahlak; bireyin karakter yapısı, davranışları ile ilgili yaptığı değerlendirmeleri ve davranışları düzenleyen genel kurullarla ilgilidir. Bireyin ahlaki davranışları bilgi, eylem ve duygu olarak üç boyuttan oluşmaktadır (Aydın, 2013, s. 156). Bu boyutlardan ahlakın bilgi boyutu, dinî ve beşerî kaynaklardan çıkarılır. Yani bireyin gösterdiği ahlaki davranışların kaynağı ya inandığı dinî ilkelere ya da içinde yaşadığı toplumun geçmişten getirdiği geleneklerdir (Kılıç, 2012, s. 14-45). Ahlaki davranışların ikinci aşamasına irade sahibi insan karar verir ve gerçekleştirir. Duygu boyutu ise bireyin eylemi sonucunda hissettiği haz veya elemidir. Ayrıca insanoğlu ahlaki değerleri aynı şekilde

uygulamamaktadır. Bir bakıma o; öğrendiği ahlaki değerleri geliştiren, değiştiren ve gelecek kuşaklara aktaran bir misyonun da temsilcisidir (Güngör, 1995, s. 40; Altaş, 2004, s. 95-69).

Gençlik dönemi, ahlaki kimliğinin yerleştiği ve ahlaki yargı kabiliyetin geliştiği bir evredir. Bireyin bağımsız bir kişilik sahibi olması, toplumdaki yerini ve rolünü öğrenmesi tam olarak bu gelişim dönemi içerisinde gerçekleşmektedir. Bireyin bir dünya görüşünü oluşturmada, kendine güven verecek değerleri araştırarak yaşamın anlamını araması ve bu hayat içerisinde kendi yeri ve rolü konusunda tatmin edici cevaplar bulma gibi arayış ve yönelişler bu dönemin kendine has davranış özelliklerindedir (Hökelekli, 1998, s. 266-268). Bireyin ahlaki değerleri öğrenmesi ve hayata geçirmesinde çocukluk dönemi önemli olmakla birlikte, bu değerlerin bilinçli bir şekilde algılanması, geliştirilmesi ve uygulanması gençlik döneminde gerçekleşir.

Bireyin ahlaki gelişimini inceleyen gerek eğitim alanında gerekse psikoloji alanında çeşitli bilimsel araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalar genel olarak Bilişsel, Psikanalitik, Davranışçı ve Sosyal Öğrenme yaklaşımları olarak sınıflandırılmıştır (Gümüş, 2015, s. 12). Bu kuramlardan bilişsel kuramcılar ahlaki gelişimin yaşa bağlı olarak geliştiğini; psikanalitik kuramcılar, ahlaki yargı ve standartların fallik dönemde çocuğun baba modeli özleşmesi ile ortaya çıktığı sonrasında da çocuktaki süpergonun etkisiyle davranışlarını yönlendirdiği ve toplumsal rollerin belirlendiğini söyler. Davranışçı yaklaşımına göre birey ödül ve ceza yoluyla ahlaki davranışları öğrenir (Aydın vd., 2020, s. 149). Sosyal öğrenme kuramında ise birey sosyalleşme süreci içerisinde ahlak kurallarını, çevresindeki kişileri rol-model alması sonucunda edindiği taklitle kazanır. Bu nedenle ahlaki değerler kültürden kültüre farklılık gösterir (Çileli, 1986, s. 11; Bak, 2011, s. 222-224). Bu yaklaşımlar içerisinde Piaget, Kohlberg ve Freud'un geliştirdiği kuramların incelenmesi gençlik dönemi ahlaki yargı gelişiminin açıklanmasına yardım edecektir.

Piaget ve Kohlberg, ahlaki gelişim kuramlarındaki evrelerin evrensel olduğunu iddia etmişlerdir. Bu doğrultuda bireyin ahlak gelişiminde sağlıklı genellemeler yapabilmek için bu evreleri ortaya koyan daha fazla araştırma yapılmasını gerekli görmüşlerdir. Piaget'e göre bireyin ahlaki gelişimi ile zihinsel gelişimi arasında yakın bir ilişki bulunur (Özeri, 2004, s. 35; Güngör, 1995, s. 48). Bu nedenle geliştirdiği kuramda, bilişsel gelişim aşamalarına da vurgu yaparak bireyin aynı olaylara farklı tepkiler verdiğini öne sürmüştür. Piaget, ahlaki gelişim dönemlerini "Dışa Bağımlı Dönem" (Heteronom, Ahlaki Gerçeklik Dönemi) ve "Özerk Dönem" (Otonom 11+) olmak üzere ikiye ayırmıştır (Aydın vd., 2020, s. 148).

Bu dönemlerden ikincisi olan özerk dönemi (11+) gençlik dönemine denk gelir. Bu evredeki genç, davranışlarında başkasına görelilik geliştirir; ahlaki yargı ve kurallarda daha esnek davranır. Çünkü genç artık davranışların altında yatan niyetlerin farkındadır. Kuralların değişmez olmadığını ve istenildiği takdirde değiştirilebileceğini bilir. Yapılan eylemin doğruluğunu veya yanlışlığını değerlendirirken durumsal ve içsel kişisel etkenleri dikkate alır, cezanın adil ve suça uygun olması gerektiğini bilir. Ayrıca genç; başkalarının değerlendirmelerine göre değil, kendi yaptıkları davranışlar doğrultusunda ahlaki davranışlar sergiler (Köylü, 2003, s. 76; Mehmedoğlu, 2003, s. 353; Straughan, 2008, s. 23). Soyut işlemlerin kazanılması sonucunda da bireyin yaşamında toplumsal, duygusal ve ahlak gelişiminde önemli bir gelişim noktası belirir. Soyut işlemler dönemine adım atan ergen, zihinsel işleyişindeki ve kapasitesindeki değişimle birlikte mantıksal işlemleri yapabilecek bir yeteneğe sahip olur. Ancak yine de onun düşünce yapısı, yetişkinlerden farklılıklar gösterir. Piaget, bu farklılığı ergende ortaya çıkan benmerkezci düşünce yapısına bağlar. Ona göre yeni kazanılan bu düşünce yapısı kazanılmış zihin süreçlerinin kullanımını saptırır. Ergenlik döneminde görülen benmerkezci düşünce yapısı nedeniyle ergen,

mantıksal düşünceye aşırı bağlılık gösterir. Bu nedenle ergen; yargıların ölçütünde gerçeklik değil, mantıksallık aramaktadır (Çileli, 1986, s. 30; Kaya, 2015, s. 36-38).

Lawrence Kohlberg, ahlaki gelişim kuramının temellerini Piaget'in zihinsel gelişim kuramının üzerine kurmuştur. Piaget'in öğrencisi olan Kohlberg, Piaget'in kuramında bahsedilen ahlakın yaşa bağlı olarak değiştiği görüşünü kabul etmemektedir. Ona göre birey farklı yaşlarda olsa bile, herhangi bir durumda olayların sonucuna göre aynı derecede çıkarıcı olabilir. Bu nedenle Kohlberg davranışta asıl olanın niyetler olduğunu iddia etmiştir (Çiftçi, 2003, s. 50-55). Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramı, üç ana başlık ve her başlık altında iki gelişim alanından oluşmaktadır. Bu evrelerde insanların ahlaki sorunlarını çözmek ve bireylerin kullandığı düşünce sürecini ortaya koymak amacıyla farklı ikilemler içeren hikâyeler kullanılmıştır. Araştırmalar sonucunda bireylerin genel olarak aynı gelişim sürecini izlemelerine rağmen buldukları yaş seviyelerinin üst ya da alt basamağa ait davranış sergileyebildikleri tespit edilmiştir (Bacanlı, 2002, s. 74).

Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramının ikinci dönemi olan geleneksel dönem (10-18 yaş), gençlik dönemini içerisine alır. Bu dönemde genç, iyi çocuk ve kanun-düzen eğilimi gösterir. İyi çocuk eğilimi evresindeki birey, başkalarının görüşlerine dikkat eder ve herhangi bir çatışmaya girmemek için ait olduğu grubun çıkarları ve ölçütlerine göre hareket eder (Mehmedoğlu, 2003, s. 353). Kanunlara, kurallara ve beklentilere karşı gelmez; davranışlarında iyi çocuk olma eğilimi sergiler (Karaca, 2007, s. 78; Şemin, 1979, s. 15). Kısacası çocuklar bu dönemde başkalarının onayını almak için ahlaklıdır (Köylü, 2003, s. 78; Bilgili, 2005, s. 55). Yine bu aşamada gençte mantık ve soyut düşünce gelişmiştir, davranışlarda niyetler önemlidir. Toplum içerisindeki kurallar, gencin üst benliğinin bir parçası hâline gelir. Bu nedenle genç ceza korkusu nedeniyle değil doğru ve uygun bulmadığı için yanlış davranış yapmaz. İyi davranış ise hem kendinin hem de toplumun değerlerine ve düzenine uygun olduğunu düşündüğü için yapar. Bu evrede genç için kanun, ana değerdir. Heinz'i hikâyesinde olduğu gibi birey, kanun ve hayat gibi çelişen iki değer arasında bocalar. Ayrıca bu dönemin ikinci kısmında gençler, içinde buldukları grubun beklentilerine uygun davranmaktan çok, geçerli toplumsal kurallara ve kanunlara uygun davranışlar gösterirler. Bu dönemde gencin temel güdüsü otoriteye uymak ve sorumluluk almaktır. Ergenliğin sonuna doğru gelişen ikinci evrenin sonuna doğru genç önceki aşamalara göre daha dengeli bir döneme girer (Çileli, 1986, s. 49-86; Kaya, 2015, s. 62-64).

Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramının son aşaması gelenek sonrası (18+ yaş) dönemdir. Bu dönemde birey otoriteden bağımsız bir şekilde toplumsal düzeni ve yasaları sorgulayabilmektedir. Bu evre diğerleri gibi iki basamağa ayrılır. Bunlar toplumsal sözleşme ve evrensel ahlak eğilimidir. Bu eğilimlerde birey; ahlaki değerlerin yere, zamana, koşullara göre değişebildiğini ve bunların göreceli olabileceğini kavrar. Toplum için yararlı olan konuların ihtiyaca cevap verdiği sürece korunması gerektiğini düşünür. Ergen, soyut düşünce yetilerini kullanarak çevresindeki davranışları değerlendirir; tutarsız davranışları ayırt eder, tartışmaya girer. Eleştirir, idealist kesilerek toplumu bir anda düzene sokacak ve kötülükleri ortadan kaldıracak olağanüstü çözümler önerir. Böylece genç, kendine özgü bir ahlak anlayışı ve tutarlı bir değer sistemi yaratmaya çalışır. Ayrıca genç, insan yaşamı veya özgürlüğüne aykırı olmaması şartıyla insan hakları gözetilerek konulan yasa ve kurallara uygun davranış sergiler. Genellikle yazılı kural ve yasalardan bağımsız, kendi ahlak ilkelerine uygun davranır. Toplumda kurulmuş sistem ve kuralların üzerinde ve herkes için geçerli olan saygı, eşitlik, özgürlük, yaşama hakkı, adalet gibi değerleri ön planda tutar. Kendi vicdanına uygun olarak geliştirdiği ilkeler ve değerler sistemi, çoğu kez demokratik toplum

tarafından oluşturulan yasa ve kurallara uyumlu olmakla birlikte aksi durumlarda yasalara ters davranabilir (Koç vd., 2001, s. 103; Doğan, 2000, s. 354).

Psikanalitik kurama göre ise bireyin ahlaki gelişimi büyük ölçüde bilinçaltı güçlerinden etkilenen süperego ile ilişkilidir. Bu düşünceye katılmayan psikologlar, ahlaki gelişimini bireyin yaşamının ilk yıllarında çevreye uyma sonucunda edinilen duygu ve alışkanlıklar çerçevesinde geliştiğini iddia eder. Ancak her iki görüşte de ahlak, bireyin yetiştiği çevre ve göreceli düşünceyle sınırlanır. Freud'un geliştirdiği psikanalitik gelişim kuramında insan doğuştan kötüdür ve bireyin sosyalleşmesi sürecinde doğru yolu bulabilmesi için çevrenin yardımına ihtiyacı vardır. Ona göre bireyin ahlaki gelişimi, süperegonun gelişimi ile kazanılır. Süperego; çocuğun eğitiminde ailenin kullandığı ödül ve ceza sonucunda oluşan, toplumsal değerlerin içsel temsilcisidir ve görevi bireyin toplumun onaylayacağı davranışları yapmasını sağlamaktır. Ona göre öğrendiği toplumsal değerler, çocuğun vicdanına yerleşir ve istenmeyen davranışı yapmasını engellemeye çalışır (Çileli, 1986, 11-17; Erdem ve Akman, 2015, s. 121). Topografik kuramdaki diğer kavram olan ideal ego ise toplumsal değerlere uyulması nedeniyle kişiyi gurur ve kıvanç duyguları ile ödüllendirir. Freud'a göre süperego, toplumun hoş karşılamadığı cinsel ve saldırgan davranışları engelleyerek egoyu daha ahlaki amaçlara yönlterek onun kusursuz çalışmasını sağlar. Ayrıca ona göre çocuk; sosyalleşme süreci içerisinde özellikle beş yaş dolaylarında yeme alışkanlıkları, saldırganlığın engellenmesi ve tuvalet eğitimi süreçlerini iyi ve kötü çocuk tanımları ile bunlara ilişkin duyguları yaşar. Çocuk ebeveyn ilişkilerinde gördüğü davranışları özdeşleştirerek yaşamına geçirir (Meydan, 2015, s. 144-146).

Ergenlik dönemi ahlaki gelişim genel olarak değerlendirildiğinde ergen, çocukluk döneminde ahlaki açıdan iyi eğitilmişse ergenlik döneminde başkalarına göre daha az sorunla karşılaşır ve daha fazla olumlu davranış sergiler. Bu dönemde ergenler, ahlaki ilke ve davranışları körü körüne kabul etmez; kendi ahlaki ölçütlerini kurmaya çalışırlar. Bu ahlaki ölçütler, geçmişte öğrenilenlerin üzerine inşa edilmekle birlikte yeni gereksinimlere cevap verecek biçimde değiştirilirler. Ergenler, kendi davranışlarını kendi denetleyebilmekte ve bilinçli davranışlar sergilemektedir. Ayrıca ergenin ahlaki bir insan olma arzusu oldukça güçlüdür. Genç, büyük bir hak ve adalet duygusu ile hareket etmektedir. Bu nedenle başkalarının yaptıkları yanlışları eleştirir, haksız ve kusurlu buldukları ile tartışır ve onlarla kavga eder. Ancak ergenliğin son dönemlerinde başkalarına karşı daha hoşgörülü olurlar. Toplumun kendilerinden ne beklediğini bilirler. Ahlaki davranışlarında durulaşma ve süreklilik vardır. Son olarak ergenler, yaptığı yanlış davranıştan dolayı cezalandırılmaktan ve öğüt almaktan hoşlanmazlar. Övme, ahlaki gelişimlerinde etkili olduğundan daha yararlıdır (Başaran, 1991, s. 147-163).

Bilinçli Dinî Gelişimin Yaşandığı Bir Dönem Olarak Gençlik

Tarih boyunca insan yaşamının vazgeçilmez bir parçasını oluşturan din; (Bergson, 1962, s. 127) bireyin bilişsel gelişiminin yanı sıra duygusal, ahlaki, gelişim alanları ve kişilikle bağlantılı bir gelişim süreci izler (Dam, 2015, s. 71; Karaca, 2016, s. 21-36). Biyo-kültürel ve sosyal bir varlık olan insanın doğuştan getirdiği bu yeteneği, yaşamı boyunca şekillenerek bireye özgü bir hâl alır. Bu süreç içerisinde birey, içinde yaşadığı toplumsal değerleri kabul eder; onların gelişmesini, korunmasını sağlar ve onları gelecek kuşaklara aktarır (Yavuzer, 1999, s. 22; Yavuz, 2013, s. 158-161). Özellikle toplumsal ve kültürel yaşamın sekülerleşmesi, medya aracılığıyla bireye sunulan eğlence kültürü ve olumsuz rol modelleri, bireyin tüm gelişim alanlarını olduğu gibi dinî gelişimlerini de olumsuz etkilemektedir (Oruç, 2015, s. 2; Akıncı, 2005, s. 45-47). Ergenin gerek kendi içinde yaşadığı bocalamalar gerekse toplumdaki sürekli değişen değer yargıları sebebiyle dinî bakımdan bunalım ve çelişkiler yaşaması kaçınılmaz bir durumdur. Hayata atılan ve kendi kararlarını almaya başlayan gençleri; zararlı tutum ve davranışlardan korumak

ancak onlara manevi, ahlaki ve millî değerleri kazandırmakla mümkündür. İşte böyle bir anda gençlerin çoğu için din; güvenlik, kimlik, anlama ve bağlanma gibi psikolojik istek ve ihtiyaçlarına cevap vermesi yönüyle etkisi ve gücünü yüksek bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır (Hökelekli, 2016, s. 267).

Bu açıdan bireyi ilahi iradeye yönelten ve gayesi getirmiş olduğu ilkeler ve değerlerle dünya-ahiret saadetine ulaştırmak olan dinin ve yapılacak olan eğitiminin bireyin gelişim özelliklerine dikkat edilerek uygun yöntem ve araçlarla yapılmasının önemi büyüktür. Bu nedenle dinin temeli ve başlangıç noktası olan inanmanın inancın gereği olarak yerine getirilmesi gereken ahlak ve ibadetin birey tarafından içselleştirilmesi ve uygulanması için bireyi yetiştiren aile ve topluma önemli görevler düşmektedir. Özellikle din nazarında yetişkin statüsünde değerlendirilen gencin dinin emir ve yasaklarının sorumluluğunu üstlenmesi nedeniyle gelişim özellikleriyle bağlantı kurarak verilecek din eğitiminin kalitesi, dinî gelişimlerinde oldukça önemlidir.

Gençlik dönemi, insan yaşamının en önemli evrelerinden biridir. Bu dönemde gencin gelişim özellikleri, çocukluğa kıyasla oldukça farklı; hem nicelik hem de nitelik bakımından çok yoğun ve hızlıdır. Bu çağda genç; birtakım görev ve sorumlulukları üstlenmekte, yetişkinler arasına katılma sürecini yaşamakta ve dinî yönden de sorumluluğu başlamaktadır. Özellikle yaşadığımız modern dünyanın olumsuz özellikleri, gençler üzerinde birtakım olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Günümüzde yaşanan intihar, cinayet, yaralama, hırsızlık, terör olayları ve küresel savaş gibi tehlikeler nedeniyle insanoğlu azgın bir topluma dönüşmüştür. Yaşanan bu olumsuz durumu durdurma yönünden din ve ahlak eğitimi, son yüzyılda daha da önemli hâle gelmiştir (Gündüz, 2015, s. 97). Bu nedenle gençlik döneminde verilecek din, ahlak ve değer eğitiminin başarılı olmasında içerikten yöntem-teknığe, gelişimsel özelliklerinin bilinmesinden öğretmenin formasyonuna kadar geniş bir yelpazede çalışılması gereken bir olgudur.

Gençlik dönemi adeta entelektüel açlığın yaşandığı bir evredir. Genç, her konuda bilgi sahibi olmaya çalışmakta ve araştırmalar yapmaktadır. Gencin dinî ve ahlaki konulara ilgisinin olması nedeniyle bu konularda da araştırma, inceleme yapma isteği vardır. Çünkü gençlik dönemi yaşanan zihinsel ve duygusal gelişim, dinî gelişimi olumlu-olumsuz etkilemektedir. Bu dönemdeki genç, kendini ve yaşamı tanımaya çalışmakta, yaşamın anlamını aramaktadır. Böylece genç; dinî düşünce, dinî anlayış ve dinî pratiklerle buluşmak istemektedir. Gencin ailesinin ve çevresinin dinî uygulamaları yaşayışı, gencin din ile buluşmasını ve olumlu-olumsuz bitmesini etkileyebilmektedir. Özellikle gencin kişiliğini ve kimliğini oluşturacak olan "Ben kimim, niçin varım, daha sonra ne olacağım?" türü soruların cevabını arayarak yaşamın anlamını bulmaya çalışması oldukça önemlidir (Gündüz, 2015, s. 105-108; Dodurgalı, 2011, s. 244-245). Yine çocuklukta kazanılan dinî yapı, ergenlik döneminde yaşanılacak duygusal ve entelektüel ihtiyaçları karşılayacak yeterlilikte değildir. Çünkü gencin bilişsel gelişimi başta olmak üzere diğer gelişim özellikleri ve çevresi değişime uğramıştır. Ancak ergenliğin asıl bunalımlı evresine girmeden önceki bir iki yıl gencin dinî ilgisi yüksek bir seviyeye ulaşır. Bu dönemde çocuğun, dinî ibadetleri yerine getirmede, cemaate katılmada, camiye ve dinî konulara karşı ilgisinde ve duyarlılığında belirgin bir artış gözlenir. Fakat yaşanan bu saadet devri, ergenlik dönemine özgü bunalımların ortaya çıkmasıyla dinî konulara duyulan ilgi azalır (Hökelekli, 2016, s. 269). Eleştirel düşünce gücü kazanan ergenler, öğrendikleri din ile ilgili birçok hususun gördükleri ve yaşadıkları yaşamla uyuşmadığını fark edince öğrendiklerini tenkit süzgecinden geçirirler (Vergote, 1981, s. 585).

Bu süreçte ergenlik öncesinde çocuğun ailesi ile diyalogunun sağlıklı olması, ergenlik döneminde yaşanılacak şüphelerin yıpratıcı olmasını engelleyebilir. Çocuğa zorlama ve baskıya dayanan, körü körüne bağlılık beklenen

bir din ve ahlak eğitiminin verilmeye çalışılması gencin bu süreci daha sorunlu geçirmesine neden olur. Böyle bir durumla karşılaşılması için din ve ahlak eğitiminin isteğe bağlı, iradeli, eğitici ve yönlendirici olmasına dikkat edilmesi gerekir (Jersild, 1978, s. 380-382). Ayrıca yapılacak din eğitimi, gençleri incitmeden ve onların gururları okşanarak gerçekleştirilmelidir. Böyle davranılması gençlerin gelecek günlerinde biçimlendirici ve kalıcı izler bırakır. Özellikle gençlere verilen sağlıklı ve tutarlı dinî bilgiler, onların gelecekteki dinsel ve ahlaki gelişimlerini olumlu etkiler (Yavuz, 2013, s. 148).

Din psikolojisi alanında gençlik dönemi dinî gelişimi konu edinen çalışmalar incelendiğinde ortaöğretim dönemi öğrencilerinin dinî gelişim özelliklerinin üç döneme ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki 12-14 yaş arasında kabul edilen “Dinî şuurun uyanması”, ikincisi ise 14-18 yaşlar arasında olduğu kabul edilen “Dinî bunalım ve şüpheler” dönemleridir. Ortaöğretimin sonuna kadar bu dönemlerin yaşandığı kabul edilir. 18-21 yaş dönemi ise “Dinî tutumların belirginleştiği evredir.” (Kula, 2022, s. 37-39). Ergenlik dönemi diğer gelişim alanlarında olduğu gibi bireyin dinî tecrübesinin yeniden yapılandırıldığı, düzenlendiği ve düzeltmelerin gerçekleştiği bir evredir.

Bu dönemlerin ilki olan “Dinî Şuurun Uyanması (12-14 Yaş)” evresinde gençte görülen en önemli özelliklerden birisi, gencin soyut düşünme yeteneğinin gelişmesidir. Böylece genç; soyut fikirleri, kavramları ve varlıkları daha iyi kavrar. Dinî gelişim açısından da bu durum, gencin din dilini rahatlıkla kavramasına ve daha kolayca anlamasına etki eder (Altaş, 2004, s. 118; Karaca, 2016, s. 139-144). Bunun yanı sıra gençteki araştırma duygusunun gelişimi, problem çözme ve üst düzey genelleme yapma becerisinin de gelişmesi, dinî düşüncenin uyanışında etkilidir. Ergenlikteki bu zihni gelişme, onun tabiatüstü dinî ve metafizik konuları hakkında düşünmesini sağlar (Kula, 2002, s. 37). Örneğin genç, inancın temelini oluşturan Allah inancında insana ve maddi unsurlara benzeyen Antropomorfik Allah düşüncesinden sıyrılarak soyut bir Allah düşüncesine kavuşur (Karaca, 2016, s. 163-164). Tabii ki gencin soyut bir Allah düşüncesine ulaşmasında, gencin içinde bulunduğu çevre, anne-baba figürleri ve aldığı eğitim önemli oranda etkilidir. Gencin çevresinde gerçekleşen ölüm olayı, amansız hastalıklar, evrendeki düzen, okuduğu kitaplar, yaşadığı bazı felaketler ve doğa olayları, çevresindeki dinî söz ve uygulamalar da dinî uyanışına etki eder (Peker, 1993, s. 106). Böylece çocuklukta derinliğe inilmeden oluşan dinî inanç ergenlikte yerini şuurlu bir dinî gelişime bırakır (Jersild, 1978, s. 381). Özellikle aile ve çevre bu gelişimin yönünün belirleyiciliğinde önemli bir etkiye sahiptir. Çünkü genç; daha önce öğrendiği bilgi, iman ve davranışları gözden geçirerek değerlendirmeye tabi tutar. Gencin yaptığı bazı değerlendirmeler bazen onu ateist veya agnostik olmaya götürebilir. Ancak ergenlikte yaşanan ani ruhsal ve duygusal değişimler nedeniyle ortaya çıkan kararsızlık ve karışıklıktan kurtulmada, din ve dinî değerler genç için önemli bir yardım kaynağıdır (Hökelekli, 2016, s. 267).

Gençlik döneminin ikinci dinî gelişim evresi “Dinî Bunalım ve Şüpheler (14-18 Yaş)” dönemidir. Bu dönemde gençler, çocukluk ve ilk ergenlik dönemindeki pasif düşünce yapısından sıyrılarak daha bağımsız düşünmeye başlarlar. Geleneksel dinî kalıpları, önceden öğrendikleri dinî bilgileri, inançları eleştirel ve sorgulayıcı bir şekilde gözden geçirerek şahsi bir din anlayışı geliştirmeye çalışırlar. Bu da gençte; dönemin bedensel, düşünsel ve duygusal kararsızlığının etkisiyle dinî gelişimde bunalım yaşanmasına neden olur. Süreç içerisinde gençler, dinin bazı noktalarına diğer yönlerine göre daha fazla sarılırlar; bazı yönlerini ise şüphe ile karşılarlar (Altaş, 2004, s. 117-118; Gündüz, 2015, s. 112-113). Gençlerde görülen şüphe ve tereddütler; inanç esasları, Allah’ın yaratıcılığı ve insanın türeyişi, ahiret inancı, vahiy ve otorite, dinî ve tabii ilimler arasında yaşanan çelişki, kader, günah, sevap, kadın-erkek eşitliği gibi konularda yoğunlaşır (Bahadır, 2002, s. 272-273).

Bu dönemde ergenlerin yaşadığı dinî gelişim karakteristiklerinden ilki, çelişki ve çatışmadır. Ergenler günlük yaşamda meydana gelen zulümler, haksızlıklar, kaza, deprem ve sel gibi afetler, hastaların acı çekmesi gibi olaylarla adaletli, merhametli ve iyiliksever bir Allah fikrini uzlaştırmada güçlük çekerler. Ayrıca arzularına göre yaşamak istemeleri ve bağımsızlık ihtiyacı; ilahi kurallara uyma, daha üst ahlaki prensiplere inanmak ve ahlaki görelilik gibi durumlar çelişkiye neden olur. Yine gencin ailesinin veya çevresinin dine karşı olumsuz tavır ve tutumları, okuduğu okullardaki eğitim biçimleri, din hakkındaki yanlış bilgilenmeleri, gençlerin dinden beklediklerini bulamamalarına veya dine karşı olumsuz bir tavır takınmalarına da sebep olabilir (Karaca, 2016, s. 135-139). Gencin soyut düşünme yeteneğinin gelişmesi ile dinî ilgi ve canlanma üst düzeye ulaşır. Bu dönemde genç; Allah, cin, melek, yaratılış, ölüm, cennet, cehennem ve kader gibi konular üzerine derin düşünmeye başlar. Önceden öğrendiği manevi gerçekleri mantıksal olarak akılcı bir temele oturtmaya çalışır. Bu yüzden çevresindeki kişilerle bu konuları sık sık konuşmak ister. Ancak geleneksel dinî anlayış ve açıklamaların genci tatmin etmemesi bazı durumlarda gencin zihinsel tatminsizlik, çatışma ve geçici derin şüphelere neden olur. Gencin eleştirel bir özelliğinin olması ve kimliğindeki belirsizliği gidermek istemesi nedeniyle o, din konusunda daha fazla bilgilendirme ihtiyacı hisseder; daha doyurucu düşünce ve açıklamalara ulaşma amacı güder. Ayrıca gencin düşünce ve tutumlarındaki tutarsızlık onun dinî bakımdan da dengesizlik göstermesine neden olur. Genç, bazı zamanlarda dinî değerlere samimi ve içten bağlanırken kimi zamanlarda da uzak ve dinî değerlere ilgisizdir. Özellikle daha çok bilişsel düzeyde gerçekleşen din ile ilgisi, ahlaki çatışmaların yol açtığı suçluluk ve günahkârlık duygularından başa çıkmada dinî inanç ve değerler önem kazanır. Yani din, genç için hem cinsellik ve bağımsızlık gibi duygularını sınırlandıran can sıkıcı kurallar iken hem de suçluluk ve günahkârlık duygularını yatıştırıcı, gencin kimliğini ve anlam arayışına çözüm bulan bir düşünce ve değerler sistemi olur (Hökelekli, 2016, 110-112; Karaca, 2016, 151-166).

Bu dönemde ergenlerin yaşadığı dinî gelişim karakteristiklerden ikincisi, gencin yaşadığı suçluluk ve günahkârlık duygularıdır. Psikolojik bir gerçeklik olan ve genel anlamda insanların çoğunluğunun yaşadığı suçluluk ve günahkârlık duyguları, dindar gençlerde daha yoğun yaşanır. Bu duygunun dindar gençlerde yoğun olarak yaşanması, gençlerdeki benlik ve ideal benlik arasındaki çatışmanın güçlü olmasından ileri gelmektedir (Hökelekli, 1986, s. 43-44). Gencin suçluluk duygusu yaşamasına yol açan en önemli iki kaynak; cinsellik güdüsünün yol açtığı ahlaki sorunlar ve bireyin yaşamındaki bencillik ve diğerkâmlık değerleri arasında yaşanan çatışmadır. Bu çatışmalarda kişinin ahlaki otoritesi, vicdanı ve toplum otoritesi tarafından yargılanır. Bunun sonucunda yaptığı hata ve yanlış nedeniyle genç, sıkıntı ve bunalıma düşer; suçunu itiraf etmeye ve telafi etmeye çalışır ya da çöküntülü bir yalnızlıktan kaçıp kurtulmak ister. İnançlı gençlerde toplum otoritesi yerini ilahi mahkemenin varlığı alır. Bu durumdaki kişi Allah'a yönelir ve hatasını telafi etmeye çalışır (Clark, 1976, s. 18-19; Karaca, 2016, s. 161-163). Özellikle ergenlik; bireyin cinselliğinin biyolojik, güdüsel ve duygusal olarak başladığı bir dönemdir. Cinselliğin çalkantılı bir dönemde ortaya çıkması, gencin çatışma ve bunalımlar yaşamasına neden olur. Çünkü dinin idealize edilerek gence sunulması sonrasında gencin dinî uygulamaların uygulanabilirliğini anlamlandıramaması ve fiziksel dönüşümde tecrübe ettiği cinsel arzu, istek ve deneyimlerin din tarafından olumsuz olarak değerlendirilmesi; gencin çatışma, bocalama ve bunalım yaşamasına neden olur. Bu durum sonucunda genç; yaşadığı bocalama ve çatışmanın şiddeti ile her türlü otoriteye, din kurumuna ve Allah'a karşı koyabilmekte ya da gençte suçluluk ve günahkârlık duygusu oluşturabilmektedir (Gündüz, 2015, s. 102-104).

Çocukluk döneminde sağlıklı bir dinî gelişim geçiren bireyler, gençlik dönemindeki geçici kararsızlık ve bunalım devresinden sonra dinî inanç ve değerleri tekrardan keşfederek onlara kuvvetle bağlanırlar. Ergenliğin

sonuna doğru yaşanan gerilimlerin ve çatışmaların şiddeti azalır ve gencin kişiliği yavaş yavaş değişmeye başlar. Dinin belirginleştiği bu dönemde (18-21 yaş), gencin yaşadığı dinî bunalım ve kararsızlık azalır. Böylece çocukluktan beridir huzur kaynağı olarak gördüğü dinî inançlara yeniden sarılır. Dinî değerler çerçevesinde yaşamını yönlendirmeye çalışan ergende rahatlama, sevinç, yatışma ve güven duygusu gelişir. Ergenin ruhsal güç ve fonksiyonları uyumlu bir şekilde bütünleşir (Hökelekli, 2016, s. 76; Karaca, 2016, s. 159-161). Böylece gencin dinî anlaması, tenkit etmesi ve isyan etmesi şeklinde ortaya çıkan tedirginliği ve kararsızlığı, bu dönemde dine dönüşü ve dinin tutumların belirginleşmesi, din ile ilgili daha bilinçli tercihlerin ve kararların alınması ile sonuçlanır (Kula, 2002, s. 40). Aksi takdirde genç, bağlandığı değerlerin geçersiz ve değersiz olduğuna inanırsa bunalıma girer ve belirsizlik yaşar. O zaman birey, yine çocukluğunda olduğu gibi itirazsız bir kabullenmeyle kendi hür iradesi ile seçtiği ancak başkalarının verdiği hükümlere bağlanır (Bilgin ve Selçuk, 1995, s. 89).

Değer Algısının Değiştiği ve Bazı Ahlaki Sorunların Yaşandığı Bir Dönem Olarak Gençlik

Günümüzde yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler, bireylerin yaşamlarını kolaylaştırırken aynı zamanda ortaya çıkan olumsuzlukların da tüm insanlık tarafından duyulmasına sebep olmuştur. Yaşanılan bu durum, bireylerin şahit oldukları olaylardan kolayca etkilenmesine; ekonomik, siyasi, sosyal, dinî ve ahlaki alanlarda birtakım olumsuz tutum, düşünce ve davranış sergilemelerine neden olmuştur. Çünkü küreselleşme olgusu, tüm kültürleri ve toplumları etkileyerek dönüştürmeye devam etmektedir. Küreselleşme ile birlikte gelişen kültürel çoğulculuk, bireylerin kişiliğinde çoğul bir kimlik oluşturmuş ve bireyleri parçalanmış yaşamlara dönüştürmüştür. Postmodern dönemin ideolojik olarak getirdiği “Tüketim kültürü ve haz ahlakı (hedonizm)” yeni bir insan tipini ortaya çıkarmıştır. Bu insan tipi; bireyci, kendini beğenen, günlük mutluluklar peşinde koşan, anı yaşayan, internet bağımlısı, fayda sağlayan her yolu mübah sayan, maziyi yok sayan, çıkarıcı, suçluluk tanımayan ve cinsel yönden her şeye açık olan bir niteliktedir (Bozkurt, 2000, s. 44-52; Bayyığıt, 2003, s. 221-223).

Gençlik, toplumsal yapıda önemli ve etkin bir kitleyi oluşturmaktadır. Bu kitlenin gücü nispetinde geçmiş ile gelecek arasında köprü kurulur ve kültürel değerler başta olmak üzere tüm değerler sonraki nesle aktarılır. Bu nedenle gençlerin sahip olduğu değerler ile değer yargıları toplumsal ve kültürel devamlılık yönüyle oldukça önemlidir (Ersoy, 2014, s. 271). Modernleşme süreciyle birlikte toplumsal yaşamda yaşanan değişim en çok geçmiş ile gelecek arasında köprü konumunda olan gençleri etkilemiştir (Akyüz, 2014, s. 1). Çünkü gençlik, kendine has özelliklerin olduğu, sağlıklı bir kimlik, kişilik gelişiminin ve istikrarlı değerlere sahip olma arayışının yaşandığı bir evredir. Aynı zamanda bu dönem; birtakım radikal kararların alındığı, tutarsız tutum ve davranışların sergilendiği, çalkantılı bir ruh hâline sahip olunduğu bir çağdır. Bu nedenle gençler, bu çağda olumsuz birtakım tutum ve davranışları kolayca edinebilmektedirler (Aslan, 2014, s. 10-27). Özellikle de gençler arasında yoğun olarak görülen şiddet ve cinayet, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, cinsellik ve evlilik dışı ilişkiler, psikolojik bunalımlar ve intihar gibi olumsuz tutum ve davranışlar bireysellikten çıkarak toplumsal hatta küresel ölçekte problemlere dönüşmüştür. Yeni nesilde oluşan böyle bir karakter yapısı, toplumsal yaşama büyük riskler taşımaktadır (Ersoy, 2014, s. 270-284). Bu konuda yapılan araştırma bulgularına göre de gençlerin gözünde aile kurumunun bireysel ve toplumsal önemini giderek kaybettiği ve sıradan bir ilişkiye döndüğü söylenebilir. Ayrıca gençler arasında alkol, sigara ve uyuşturucu gibi alışkanlıklarda artış, parasal değeri yüksek olan popüler mesleklere ilgi, acelecilik, sabırsızlık, hızlı bir tüketici olma, tatminsizlik, bireysel yararın toplumsal yararın önüne geçmesi, farklı toplumların değerlerini kolayca benimseme ve bilgiye verilen değersizlik gibi özelliklerin mevcut olduğu da belirlenmiştir (Avcı, 2007, s. 849-850; Sarıçam vd., 2014, s. 1325-1342). Yine gençlerin değer

tercihlerinde bireyselleşme ve dünyevileşmenin yoğun bir şekilde etkili olduğu zengin olmak, özgür olmak, şöhret olmak gibi tercihlerin ilk, manevi değerlerin de son sıralarda yer aldığı tespit edilmiştir (Çınar, 2019, s. 172). Bu dönemdeki gençlerin yaşadığı ahlaki sorunları genel olarak şu şekilde başlıklandırabiliriz.

Alkol ve uyuşturucu bağımlılığı: Ülkemizde ve dünyada gençlerde yaygın olarak görülen ve her geçen gün daha da artan, gençlerin sağlığını ve toplumların geleceğini tehdit eden birtakım kötü alışkanlıklar bulunmaktadır (Çınar, 2019, s. 174). Özellikle alkol, sigara ve uyuşturucu madde kullanımı günümüzde neredeyse gençlik kültürünün bir parçası hâline gelmiştir (Hökelekli, 2018, s. 28). Böyle bir durumun yaşanmasına gençlerin manevi bir boşlukta olmaları, gençlerde baş gösteren ideal sahibi olamama ve ümitsizlik gibi çeşitli ruhsal durumlar onların uyuşturucu ve alkol gibi zararlı alışkanlıklara yönelmesine sebep olabilmektedir (Meydan, 2015, s. 12). Ayrıca yapılan araştırmalarda alkol ve uyuşturucu kullanımının gençlerde bedensel, duygusal, sosyal ve davranışsal olarak birtakım ciddi sorunlara neden olduğu da belirlenmiştir. Malley ve arkadaşlarının yaptıkları bir araştırmada, lise son sınıf öğrencilerinin %18'inin alkol nedeniyle düşünme becerilerinin zayıflama, trafik kazası, cinsel bir hastalığa yakalanma gibi sağlık sorunları yaşadıkları tespit edilmiştir (Chen vd., 2013, s. 90).

Birleşmiş Milletler 2010 Dünya Uyuşturucu Raporuna göre, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin uyuşturucu kullanımının arttığı belirlenmiştir. Avrupa ülkelerinde kokain kullanımı son on yılda yaklaşık iki kattan daha fazla artarak 4,1 milyona yükselmiştir. Rapora göre gelişmiş ülkelerde zengin insanların uyuşturucu bağımlılıklarını tedavi ettirebildiği görülürken geri kalmış ve fakir ülkelerde yaklaşık 20 milyon kişi bağımlılık tedavisi alamamaktadır. Ayrıca Avrupa'da tüm ölümlerin yaklaşık % 4'ünün uyuşturucu kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Madde İzleme Merkezi verilerine göre 2006 yılında Türkiye genelinde 60 ilde 26.000 lise öğrencisi ile yapılan araştırmada gençlerin % 2,9'unun son üç ay içinde uyuşturucu/uyarıcı madde kullandıkları belirlenmiştir. 2006-2007 yılları içinde Türkiye'de yatarak tedavi imkânı bulan 2853 kişinin % 43,6'sı afyon ve türevleri, % 36,3'ü ise esrar kullanımı nedeniyle tedavi görmüştür. Ayrıca uyuşturucu madde kullanımının ve madde kullanımına bağlı ölümlerin yıllar içinde artış gösterdiği de verilerde tespit edilmiştir (Uyuşturucu Madde Bağımlılığı).

Ülkemizde alkol tüketiminin yüksek düzeyde olduğu, uyuşturucu kullanımının da az da olsa yaygınlaştığı belirlenmiştir. Araştırmalarda 15-19 yaş arasındaki gençlerin % 14,9'unun alkol aldığı görülürken bu oran 20-24 yaş aralığında % 27,1'e yükselmiştir (Gür, 2012, s. 90). TBMM Araştırma Komisyonu Raporuna göre ise gençlerde alkol tüketim oranının daha da yüksek olduğu belirlenmiştir. Rapora göre 16 yaşında olan lise öğrencilerinin % 50'sinin sigara, % 45'inin de alkol kullandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca raporda kızların % 2'si, erkeklerin ise % 6'sı uyuşturucu kullandığını ifade etmiştir (TBMM, 2008, s. 120). 2019 yılında İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, "Genel Nüfusta Tütün, Alkol ve Madde Kullanımına Yönelik Tutum ve Davranış" başlıklı araştırması kapsamında 15-64 yaş arasındaki 42 bin 754 kişi ile görüşülerek gerçekleştirilen ankete göre en az bir kere sigara ve tütün malullerini kullananların oranı % 47; alkol kullananların oranı % 22,1 ve ilk içme yaş ortalaması 19,94 olarak ölçülmüştür. Ankete katılanların yüzde % 3,1'i yaşamında en az bir kere uyuşturucu madde kullandığını söylemiş ve uyuşturucu madde kullananların % 35,4 ile 15-24 yaş grubu oluşturmuştur. Aynı zamanda genç diye tabir edebileceğimiz 18-24 yaş grubu % 30 ile ikinci sıradadır. Diğer yaş gruplarında ise bu oran % 8,5'lere kadar düşmektedir. Tüm alanlarda madde kullananların çoğunluğu erkek ve bekâr kişilerden oluşmaktadır (Türkiye'nin Alkol ve Uyuşturucu Raporu).

Alkol ve uyuşturucu gibi zararlı maddelerin kullanımı ile bireylerin dindarlık düzeyleri arasında ilişkiyi inceleyen araştırmalarda dindarlık ile zararlı madde kullanımı arasında negatif bir bağıntının olduğu belirlenmiştir (Hökelekli, 2018, s. 28-29). Nitekim araştırmalarda güçlü bir manevi yapıya sahip çocuk, genç ve yetişkinlerin uyuşturucu madde, alkol, şiddet, depresyon ve intihar gibi dünyada giderek yaygınlaşan olumsuzlukları iyileştirmede önemli bir faktör olduğu tespit edilmiştir (Aksu, 2000, s. 49-71).

Cinsellik ve evlilik dışı cinsel ilişkiler: Günümüzde gençlerin karşılaştıkları en büyük sorunlardan bir diğeri cinselliktir. Gençlerin erken yaşta ergenliğe girmeleri ve evlenme yaşının gün geçtikçe yükselmesi, gençlerin geçmişe oranla cinsel olarak daha fazla aktif şekilde beklentilerine sebep olmuştur. Yine kitle iletişim araçlarının gençleri cinsel yöne teşvik etmesi ve yönlendirmesi bu olumsuzluğun daha da artmasına neden olmaktadır (Turan, 2013, s. 275). Zira günümüzde internette ve televizyonda yayınlanan diziler ve programlarla, sunulan sanal yaşamlarla ve kendisini modern olarak nitelendiren geleneksel dinî ve ahlaki değerlere karşı çeşitli çevreler tarafından toplumumuza gençlerin evlilik öncesi birlikte yaşama ve cinsel ilişkinin ahlaki bir problem olmadığı empoze edilmeye çalışılmaktadır. Bu durum, bireyin kişisel hak ve seçimi olarak görülerek özendirilmekte ve kabule zorlanmaktadır. Özellikle geleneksel değerlerde evlilik öncesi cinsel ilişki dinî ve ahlaki bakımdan hoş karşılanmayan bir durumken yapılan araştırmalarda aksi yönde sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ülkemizde ve dünyada ilk cinsel deneyimini yaşama ve ilişkiye devam etme her geçen gün daha alt yaş seviyelerine düşmektedir. Ülkemizde 2012 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre de ilk cinsel deneyimi yaşama yaşının 14-15 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Aynı araştırmaya katılan 18-25 yaş arasındaki gençlerin % 57,1'i, erkeklerin ise % 30'u evlilik öncesi cinsel ilişkide herhangi bir sakınca görmediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca bu gençlerin % 45'i nikâhsız birlikteliği de uygun görmekteyler (Kohen, 2012, s. 103).

Ergenlik dönemi ile başlayan cinsellik, fiziksel olarak hazır bir durumda olsa da duygusal ve psikolojik olarak yetişkin olması uzun yıllar alır. Bu süreçte gencin cinsel dürtüleri, geleneksel dinî-ahlaki değerler ile modern tüketim toplumunun hazcı değerleri arasında sıkışır. Ayrıca cinselliğin hiçbir kural ve sınır tanımadan bir zevk ve arzu duygusu olarak görülmesi ve çeşitli iletişim araçları ile bunun desteklenmesi gençleri daha zor durumlara sokar. Bu durumun yol açtığı sorunlardan sağlık başta olmak üzere aile, sosyal ilişkiler ve eğitim alanlarında birey ve toplum yaşamının ruhsal durumu tehlikeye girer (Hökelekli, 2018, s. 25). Evlilik öncesi gerçekleşen cinsel ilişkinin pek çok zararlı yönü olmakla birlikte en tehlikeli yönü de cinsel yolla bulaşan hastalıklara maruz kalınmasıdır. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar, bireye sadece fiziki yönde zarar vermemekte aynı zamanda kişide utanma, suçluluk, depresyon hatta iş gücü kaybı gibi ciddi sorunlara neden olmaktadır. Özellikle sosyal izolasyon nedeniyle gençlerin yalnızlık çekmesine sebep olabilmektedir (Köylü, 2004, s. 287-309). Zira ergenler ve gençler arasında bu yolla hastalıkların bulaşması her geçen yıl artmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre dünya üzerinde HIV virüsünü taşıyanların % 11,6'sı 15-24 yaş arası gençlerden oluşmaktadır. Ayrıca her yıl gençlerin % 25'inin korunmasız cinsel ilişki sonucunda cinsel yolla bulaşan bir hastalığa yakalandığı, olguların 2/3'ünün 25 yaş altındaki gençlerde görüldüğü belirlenmiştir (Gökengin, 2012, s. 187).

Yaşanan bu durumun önüne geçilebilmek amacıyla çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Dindarlık ve cinsel ilişki üzerine yapılan çalışmalarda, ülkemizde ve dünyada benzer sonuçlar elde edilmiştir. Sonuçlara göre dindar bireylerin cinsel ilişkilerini evliliğe kadar öteledikleri ve evlilik öncesi yapılan cinsel birlikteliği hoş karşılamadıkları belirlenmiştir (Yapıcı, 2007, s. 72; Fonda, 2013, s. 2; Adamczyk ve Hayes, 2012, s.725; Kurt, 2009, s. 6-7). Üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir başka araştırmada, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin cinsel

saflik ve iffete öncelikli olarak önem verdikleri belirlenmiştir. Ayrıca İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin diğer üniversite öğrencilerine göre aile değerlerine bağlılık, dürüstlük, büyüklere saygı gibi geleneksel değerlere daha fazla değer verdikleri tespit edilmiştir (Eserek, 1981, s. 40-56). Yine farklı bir üniversitede kız öğrencilerle gerçekleştirilen bir araştırmada; bekâret, cinsel sapmalar, flört, kürtaj ve doğum kontrolü, cinsel içerikli yayınlar, evlilik dışı ilişkilerde dindar olan ve olmayanlar arasında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir (Yüksel, 1995, s. 120-124; Sakallı vd., 2001, s. 15-29). Sadece ülkemizde değil Yahudi bir grup üzerine yapılan araştırmada da dindar gençlerin evlilik öncesi cinsel ilişkiyi onaylamadıkları ortaya çıkmıştır (Clouse, 2000, s. 737-738). Sonuç olarak gençlerin dinî inanç ve değerlere bağlanmaları ve onları içselleştirmeleri ölçüsünde, modernizmin ve postmodernizmin yıkıcı etkilerine karşı sağlıklı ve bütüncül bir kimlik ve benlik geliştirdikleri söylenebilir (Eserek, 1981, s. 40-56).

Teknoloji bağımlılığı: Günümüzde çeşitli kitle iletişim araçlarının (televizyon, internet araçları, medya vb.) gençler üzerinde olumsuz etkileri olduğu bilinen bir gerçekliktir. Özellikle Z kuşağı olarak bilinen bu grup, günlerinin büyük bir kısmını teknolojik aletler ile geçirmektedir. Bu süreç içerisinde istedikleri bilgiye kolayca ulaşabilirken aynı zamanda izledikleri programlarda yer alan olumsuz birçok kavram, konu, içerik ve değer, çocuklara ve gençlere zarar vermektedir. Çünkü modern iletişim araçları, kitlelere sanal bir gerçeklik sunarak kurgusal bir dünya kurmakta ve onların iyi vakit geçirmeleri sağlanmaktadır. Ancak bu yapılırken tüketim ve israf özendirilmekte, gününbirlik değişen konu ve mesajlarla insanlar oyalanmakta ve bireyler gerçek dünyadan uzaklaştırılmaktadır. Sunulan sanal gerçeklik ile pembe dünyalar kurulmakta; ortak fikir, imaj, marka, hikâye ve kahramanlarla tek tip düşünen, giyinen ve aynı şeylerden zevk alan kitleler oluşturulmaktadır (Hökelekli, 2018, s. 163-164).

Dolayısıyla kitle iletişim araçları özellikle gençlere iletişim, araştırma ve kendilerini başkalarına ifade etme gibi birçok imkân ve fırsat verirken aynı zamanda gençlik değerlerinin değişmesine neden olabilmektedir. Çocukların ve gençlerin sanal dünyalara hapsolmalarına onların başkalarıyla ahlaki ve toplumsal değerleri paylaşmalarını engelleyebilmektedir. Sanal dünyanın bilinçsiz bir şekilde kullanılması; özel ve mahrem bilgi, fotoğraf ve videoların internette gençler tarafından paylaşılmasına da neden olmaktadır. Çünkü popüler kültürün dayattığı “şöhret kültürü” bu durumu cazip hâle getirmektedir. Çocukların ve gençlerin geleneksel değerlerle bağdaşmayan ünlülerin tavır ve davranışlarını örnek alması gençlerde ahlaki yönden yozlaşmaya neden olabilmektedir (Ersoy, 2014, s. 277-279). Kitle iletişim araçlarının gençlerde şiddet ve saldırganlığı, sigara ve alkol kullanımını, yüksek risk gerektiren görevleri yapmayı, cinselliğe başlama yaşını tetiklediği araştırma sonuçlarına yansımıştır. Kişiliği tam olarak gelişmeyen çocuk ve gence, deneyim kazanmadığı yaşantıların ve çelişkili değerlerin karmaşık bir şekilde verilmesi, onların bu tutum ve davranışları model almasına, taklit yoluyla içselleştirmesine ve onlara öykünmesine neden olur. Bu durum sonucunda da farklı kültürel değerleri edinen çocukların ve gençlerin mevcut değerlerinde yozlaşma ve değer kaybı gerçekleşir. Yine internet yoluyla yaygınlaşan iletişim tarzları (sosyal medya platformları) gençlerin asosyalleşmesine, bireyselleşmesine, empatiden yoksun kalmasına, sosyal hayatta beceriksizlik yaşamasına, yaşamlarında sorumluluk almama ve toplumsal konulara ilgisizlik gibi davranışların oluşmasına neden olur. Popüler kültürün önde gelen özellikleri olan spor, eğlence, şiddet ve cinsellik gibi konularla gençler; tüketim kültürü ve gününbirlik yaşamaya alıştırılır. Ayrıca hiçbir toplumsal norm ve değer baskısının olmadığı sanal ortamda tek başlarına zaman geçirmeleri; onlarda çifte standartlı, sorumsuz ve güven duygusundan uzak bir kişiliğin gelişmesine yol açar (Hökelekli, 2018, s. 164-170).

Psikolojik sorunlar ve intihar: İntihar, bir kişinin bilerek ve isteyerek çeşitli yollarla yaşamına son vermesidir. İntihar olayı tüm toplumlarda karşılaşılabilecek bir olgudur. Bu duruma sebep olacak birçok faktör olmakla birlikte özellikle gençlik döneminde yaşanan buhran nedeniyle gençlerde intihar oranı diğer yaş gruplarına göre daha yüksektir (Hökelekli, 1991, s. 151-165). Bu sebepten ötürü intihar olgusu, gençliğin önemli sorunlarından birisidir. Zira modern hayat herkese maddi olarak geçmiş dönemlere göre geniş imkânlar sağlasa da insanların psikolojik yönünü olumsuz ve karmaşık bir hâle sokmuştur. Dolayısıyla geçmişte yetişkinlerde görülen pek çok ruhsal sorun, artık çocuk ve gençlerde görülebilmektedir (Turan, 2013, s. 277). Böylece ergenin ve gencin kendisinden veya çevresinden kaynaklı olarak başa çıkmaya çalıştığı sorunlar nedeniyle yaşadıkları umutsuzluk, karamsarlık ve çaresizlik onları intihara sürükleyebilmektedir. Burada gencin amacı aslında yaşamına son vermek değil, acılarının son bulmasını istemektir. Bazen de intihar girişimi başkalarından intikam almak, başkalarına cesaretini göstermek gibi nedenlerden meydana gelebilmektedir (Yörükoğlu, 2000, s. 227-338). Ayrıca Batı’da yapılan çalışmalarda, gençlerin intihara girişmelerine etki eden birçok faktörün bulunduğu belirlenmiştir. Bunlar; ilgi kaybı, hoşlandığı aktivitelerden zevk almama, umutsuzluk, karamsarlık, ruhsal çöküntü, asosyal bir yaşam sürme, duygusal yavaşlama gibi bazı depresif bozukluklardır. (Çevik, 2005, s. 89-117). Yine gençlerin kendilerini varoluşsal bir boşlukta bulmaları sonucunda yaşamı anlamsız görmeleri gençleri bu duruma itmektir. Zira yaşama anlam katan geleneksel değerlerin etkisinin zayıflaması ve yokluğu onları bu yola yöneltmektedir (Hökelekli, 2018, s. 28-29).

2020 yılı DSÖ verilerine göre her yıl dünyada 800 bin kişi yaşamına son veriyor. Bu sayı her 40 saniyede bir kişi intihar ediyor anlamına gelmektedir. Ayrıca intihar etme girişiminde bulunanların sayısı, bu sayının yirmi katına ulaşıyor. DSÖ verilerine göre yüksek gelirli ülkelerde 100 bin kişide intihar oranı, 11,5 iken bu oran Türkiye’de % 7,2’dir. İntihar edenlerin yaş ortalamasına bakıldığında dünya genelinde 15-29 yaş arası grupta en yaygın ikinci ölüm nedenini intihar oluşturmaktadır. TÜİK verilerine göre 2018 yılında intihar eden 3 bin 161 kişi olmuştur. Bu rakamlara göre her gün ortalama sekiz kişinin yaşamına son verdiği söylenebilir. Bu sayı 2012 yılından itibaren 3 binin altına hiç düşmemiştir. Bunların 3/4 erkekler, diğerleri kadınlardır (Dünyada 40 saniyede biri intihar ediyor). Ayrıca Tarhan, Batı toplumunda ortaya çıkan ve ülkemizde de artık görülmeye başlayan hedonizm, egoizm ve konforizmin insanların tembelleşmesine, görev ve sorumluluk duygusunun azalmasına, lüks ve eğlencenin yüceltilmesinin aç gözlülük ve doyumsuzluğun yaygınlaşmasına, bencilliğin, bireyciliğin ve intiharın artmasına, sosyal ilişkilerde saygı ve empatinin değerini kaybetmesine neden olduğunu belirtmektedir (Üç Yuva Yıkıcı).

Dinî inanç ve değerler, gençlerin düştüğü anlam boşluğundan kurtarmada son derece önemli bir psikolojik güçtür (Hökelekli, 2011, s. 29). Din; inananlarını sosyalleştirmesi, yaşam değerlerini koruması, ruh ve beden sağlığını korumadaki önemi dolayısıyla intiharı engellemede önemli bir koruyucudur (Köylü, 2007, s. 80). Nitekim dindarlık durumunun fazla olduğu ülkelerde intihar oranı diğerlerine göre daha düşüktür (OECD, 2012, s. 20-30). Ülkemizde lise öğrencileriyle gerçekleştirilen anket çalışmasında dinî inancı ve ibadet düzeyi yüksek olan ergenler ölüm sonrasını “sonsuz bir yaşamın başlangıcı” olarak nitelendirirken düşük düzeydeki öğrenciler “yaşamın zevklerinden mahrum olma” ve “hakkında bir şey söylenemeyecek bir sır” olarak nitelendirmektedir. Ayrıca dinî inanç ve ibadet düzeyi yükseldikçe ölüm sonrası düşüncelerin olumlu yönde değiştiği ve gençlerin ahirette hesap verileceğini bildiklerinden söz, fiil, tutum ve davranışlarına dikkat ettikleri belirlenmiştir (Samuk, 1982, s. 22-27). Ergenin dünyayı anlama, yaşamda bir amaç arayışı vermede ahiret inancı önemli bir dayanaktır. Ayrıca dünyanın

bir imtihan yeri olmasını düşünmesi, ahirette çekilen çilelere karşı alınacak mükâfat duygusu, onların düştüğü çıkmazlardan kurtulmasını sağlayabilir. Bu nedenle gençlerin karamsarlık, hiçlik ve ümitsizlik duygularından kurtulmada; sabır, teslimiyet ve umut gibi duyguların gelişmesinde onlara yardımcı olunmalıdır (Çevik, 2005, s. 89-117).

Şiddet ve cinayet: Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımlamasına göre şiddet, "Fiziksel güç ya da kuvvetin, amaçlı bir şekilde kendine, başkasına, bir gruba ya da topluluğa karşı fiziksel zarara ya da fiziksel zararlarla sonuçlanma ihtimalini artırmasına, psikolojik zarara, ölüme, gelişim sorunlarına ya da yoksunluğa neden olacak şekilde tehdit edici biçimde ya da gerçekten kullanılmasıdır." (Zara ve İnci, 2008, s. 82) İnsanlık tarihi boyunca şiddet, bazen sorunların çözümünde kullanılan bir yöntem olarak görülürken bazen de toplumdaki şiddeti ortadan kaldırmanın çareleri aranmıştır. Küresel düzeyde de ortaya çıkabilen şiddet; psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik gibi birçok temele dayanmakta, bireysel ve toplumsal bir gerçeklik olarak insan yaşamında var olmaktadır. Ancak son birkaç yüzyıldır bencil, bireyci, faydacı, çıkarıcı, her yolu mübah gören bir anlayışla ve gelişen teknolojik imkânlarla şiddet, kitlesel katliamlara varacak şekilde artmıştır (Hökelekli, 2018, s. 33-50).

Şiddet, sosyalleşen bireyin çocukluktan itibaren doğrudan ya da dolaylı olarak çeşitli durumlarda karşılaştığı bir durumdur. İnsanın içgüdüsel olarak sahip olduğu hırs, bir şeye ulaşma arzusu, öç alma ve kıskançlık gibi duygular onu şiddete meyletse de şiddetin ortaya çıkmasında özellikle aile, okul, çevre ve medya gibi sosyal süreçlerin daha etkili olduğu söylenebilir. Yapılan araştırmalar da bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Zira Türkiye'de 17 şehir ve 1850 lise öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, öğrencilerin yaklaşık % 74'ü ailesinden şiddet gördüğünü belirtmiştir. Aile içerisinde şiddete maruz kalan veya aile içerisinde şiddete şahit olan bu öğrencilerden % 65'inin başkalarına şiddet uyguladıkları tespit edilmiştir (Yalın ve Can, 2007, s. 6-7). Bu durum şiddet kültürü içerisinde sosyalleşen ergen ve gençlerin okullarda çıkan küçük bir tartışmayı şiddetle çözmeye çalıştıklarını gözler önüne sermektedir (Hökelekli, 2011, s. 188).

Gençlerin, kızgınlıkları genel olarak bağırma, saldırma ve küfretme gibi çeşitli şekillerde tezahür etmekte ve genellikle çete şiddeti, akran zorbalığı, cinsel tecavüz ve başkalarına fiziksel saldırı şeklinde öfkelerini dışa vurmaktadırlar. Dünya genelinde bir günde 10-29 yaşları arasında ortalama 565 gencin şiddet nedeniyle yaşamını yitirmesi bu durumun vahametini göstermektedir (Youth Violence and Alcohol). Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de şiddet ve cinayet nedeniyle yaşamını yitirenlerin sayılarında yıllara göre artış meydana gelmiştir. 2018 yılında ceza infaz kurumuna hükümlü olarak giren çocuk (12-17 yaş grubu) olanların sayısı bir önceki yıla göre % 1,9 artarak 2 bin 95 olmuştur. Yine aynı yıl suç işlediği anda çocuk yaşta olanların sayısı bir önceki yıla göre % 22,8 artışla 14 bin 502'ye yükselmiştir. 2019 yılındaki verilerde bir önceki yıla göre düşüş yaşansa da 1679 çocuk (12-17 yaş grubu) hüküm giymiş, suç işlediğinde çocuk olanların sayısı da 13 bin 15 olmuştur (Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri). Bu sonuçlar şiddetin gençlik döneminin önemli bir sorunu olduğunu göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Din, bireysel ve toplumsal yaşamın merkezinde bulunan insanı ve toplumu şekillendiren bir özelliğe sahiptir. Bu yönüyle bireyi ve toplumu kuşatan din, ahlak ve değerlerin toplumsal uyum ve kültürel devamlılığın sağlanması, bireyin maddi ve manevi anlamda bütün olabilmesi için eğitim yoluyla verilmesi son derece elzemdir. Çünkü bireyin ahlaki manada olgunlaşmasında, sağlıklı bir kişilik geliştirmesinde, toplumsal uyumunun sağlanmasında, bireyi, aileyi, yaşadığımız toplumu ve dünyayı tehdit eden sorunların çözümünde insanları bir

arada tutan, onların yaşamlarına anlam ve amaç katan dayanışma, yardımlaşma, misafirperverlik, iyilik, doğruluk, sevgi, dürüstlük, merhamet, saygı gibi ahlaki değerlerin kazandırılmasında ahlak ve değer odaklı bir eğitim gereklidir. Zira yaşadığımız dönemde gelecek nesilleri bölgesel ve küresel ölçekte meydana gelen/gelecek değerlerin erozyonu ve ahlaki yozlaşmalardan koruyacak bir din, ahlak ve değer eğitimi gerçekleştirmek toplumların geleceğine ışık tutacaktır. Böyle bir eğitim ise her türlü ideolojik ve siyasi çekişmelerden uzak, bireyin zihniyle birlikte ruhunu geliştirecek ve değiştirecek bir eğitim ile mümkündür. Sonuç olarak etkili bir din, ahlak ve değer eğitimi için şu önerileri verebiliriz;

Gençlerin çevrelerini ve dinî sorgulamaları anlayışla karşılanmalı; uygun bilgi, tecrübe ve yöntemlerle onlarla konuşulmalıdır. Gençlere cinsel duyguların kontrol edilmesi gerektiği söylenmeli, olumsuz tutum ve davranışların nelere yol açacağı belirtilmelidir. Bağımsız bir kimlik oluşturma sürecinde baskıcı bir eğitimden kaçınılmalı, olumlu bir bakış ve yöntemlerle olumsuz kişilik geliştirmeleri engellenmelidir. Bağımsızlık duyguları teşvik edilmeli, bu duygularına ket vuracak davranışlardan uzak durulmalıdır. Bu nedenle de onların hangi kişilik gelişimi evresinde olduğu ve hangi özelliklere sahip olduğu bilinmelidir.

Gençler eğitilirken dünyevi değerler de göz önünde bulundurulmalıdır. Bireysel ve toplumsal hayatlarında onların mutlu ve sağlıklı bir gelişim geçirmelerinin yolları aranmalıdır. Bu amaç için hem dinî danışmanlara hem de psikolojik danışmanlara başvurmadan çekinilmemelidir.

Okul öncesi eğitim ve diğer eğitim kademelerinde ahlak ve değerler eğitimi yapacak gerekli bilimsel, eğitim ve hukuki çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Din, ahlak ve değerler eğitimi politikalarının geliştirilmesinde ve pedagojisinin belirlenmesinde ulusal ve uluslararası gelişmeler gerekli makamlarca takip edilmelidir.

Örgün ve yaygın olarak gençlerin din, ahlak ve değer gelişimlerini destekleyecek ders ve içerikler oluşturulmalı ve etkinlikler düzenlenmelidir. Özellikle değer eğitimi bir bütün olarak görülmeli; tüm derslerin öğretim programlarında, ünite, kazanım ve içeriklerde değerler verilmelidir. Değerler tek bir ünite yerine tüm ünitelerde okuma parçaları, hikâyeler, etkinlikler, oyunlar, güncel olaylar, filmler, müzikler, önemli şahsiyetlerin değerlere bakışı ve örnek yaşantıları gibi yollarla verilmelidir. Milli Eğitim Bakanlığı özel olarak içerikler üretmelidir. Bilişim çağında olmamız nedeniyle kitle iletişim araçları, etkili bir din, ahlak ve değer eğitimi verecek şekilde kullanılmalıdır. Gençlerin seviyesine uygun ve dikkatlerini çekecek şekilde din, ahlak ve değer gelişimine yönelik özellikle internet ortamında içerikler oluşturulmalıdır. Din, ahlak ve değerler eğitiminde toplumsal farkındalık uyandıracak yaşlılara saygı haftası, doğa ve çevre günü gibi özel gün ve haftalar konulmalı ve bu gün ve haftalarda özel programlar gerçekleştirilmelidir.

Din, ahlak ve değer eğitimi yapılırken geçmişle bağı koparmadan çağın şartlarına dikkat edilmelidir. Bu konuda toplumsal beklenti ve ihtiyaçları takip edecek resmi ve özel kurumlar kurulmalı ve desteklenmelidir. Ahlak ve değerler eğitimi adına bir ders konulmalı, bu derse girecek branş öğretmenler yetiştirilmelidir. Eğer bu imkân yoksa özelde DKAB öğretmenlerinin genelde ise tüm öğretmenlerin ahlak ve değer eğitimi yapabilecek hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimler alması sağlanmalıdır.

Ahlak ve değer eğitimi yapılırken karakteri, kişiliği, vicdanı ve ahlakı güzelleştirecek dinî kaynaklardan ve din eğitiminin gücünden yararlanılmalıdır. Ancak bu yapılırken ayet ve hadisler sadece metin olarak verilmemeli, gerekli açıklamalar yapılmalı, ayet ve hadislerin önem ve amacı ayrıntılı olarak açıklanmalıdır. Dinin temel kaynaklarına ve bilimsel pedagojik temele dayanan bir din eğitimi verilmelidir. Din eğitimi verilirken otoriter ve

emredici söylemle değil, insanın gönlünün derinliklerine nüfuz edecek şekilde din dili ve üslubu kullanılmalıdır.

Kaynakça

Adamczyk, A. And Hayes, Brittany E. (2012). Religion and sexual behaviors: understanding the influence of islamic cultures and religious affiliation for explaining sex outside of marriage. *American Sociological Review*, 77(5), 723-746.

Akıncı, A. (2005). *Hayatın anlamı ve din*. İstanbul: Akademi Yayınları.

Aksu, Ayşe B. (2000). Gençlik döneminde görülen bazı zararlı alışkanlıklar ve din. (Ed. Hayati Hökelekli), *Gençlik dönemi ve eğitimi* içinde (s. 49-71). İstanbul: Ensar Yayınları.

Akyüz, İ. (2014). Türkiye’de gençlik, din ve değerler konusunda yapılan ampirik araştırmaların yöntem ve içerik analizi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(30), 183-202.

Altaş, N. (2004). *Gençlik dönemi din olgusu ve liselerde din öğretimi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Arslan Parlak, E. (2011). *Ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi ders müfredatında ahlak ve değerler eğitimi*. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.

Aslan, A. (2014). *Ortaöğretim gençliğinin kimlik oluşumunda aile, din ve medyanın etkileri (çarşamba örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.

Avcı, N. (2007). Üniversite gençliğinin bireysel ve toplumsal değerlere ilgi ve bakışı: Süleyman Demirel Üniversitesi örneği. (Ed. Recep Kaymakcan vd.), *Değerler ve eğitimi* içinde (s. 840-860). İstanbul: Dem Yayınları.

Aydın, A. (2001). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Aydın, B. vd., (2020). *Eğitim psikolojisi (gelişim ve öğrenme)*. Ankara: Nobel Yayınları.

Aydın, M.Z. (2013). Ahlak eğitimi ve öğretimi. (Ed. Recai Doğan ve Remziye Ege) *Din eğitimi el kitabı*. Ankara: Grafiker.

Bacanlı, H. (2002). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel Yayınları.

Bahadır, A. (2002). ”Ergenlik dönemi dinî şüphe ve tereddütler. (Ed. Hayati Hökelekli), *Gençlik, din ve değerler psikolojisi* içinde (255-306) Ankara: Ankara Okulu.

Bahadır, A. (2002). Ergenlik döneminde dinî şüphe ve tereddütler. *Gençlik, din ve değerler psikolojisi* içinde (s. 273-293). İstanbul: Dem Yayınları.

Bak, M. (2011). *Çocuk gelişimi*. İstanbul: Cinius Yayınları.

Başaran, İ. E. (1994). *Eğitim psikolojisi modern eğitimin psikolojik temelleri*. Ankara: Ayyıldız Matbaası Yayınları.

Başaran, İ.E. (1991). *Eğitim psikolojisi modern eğitimin psikolojik temelleri*. Ankara: Gül Yayınevi.

Bayyığıt, M. (2003). Gençlerin dini inanç, ibadet ve problemlerine bağlamsal bir bakış. (Ed. Hayati Hökelekli), *Gençlik dönemi ve eğitimi 2*. İstanbul: Ensar Yayınları.

- Bergson, H. (1962). *Ahlak ile dinin iki kaynağı*. (çev, Mehmet Karasan). Ankara: MEB Yayınları.
- Bilgili, F.M. (2005). *Çocuğun din eğitiminde karşılaşılan güçlükler*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Bilgin, B. ve Selçuk, M. (1995). *Din öğretimi özel öğretim yöntemleri*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Bozkurt, V. (2000). *Püritanizmden hedonizme yeni çalışma etiği*. Bursa: Alesta Yayınları.
- Chiung M. Chen vd., Trends in Underage Drinking in The United States, 1991–2011; National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism (NI- AAA), 2013, 2 Şubat 2021 tarihinde <https://www.niaaa.nih.gov/> adresinden erişildi.
- Clark, W. H. (1976). Ergenlik ve gençlik çağında din. (çev. Mehmet Dağ), *Eğitim Hareketleri Dergisi*, 12(256-257), 11-21.
- Clouse, B. (2000). Ergenlerde ahlak gelişimi ve cinsellik. (çev. Turgay Gündüz), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9), 715-753.
- Cüceloğlu, D. (2000). İnsan ve davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çevik, Ş. (2005). Ergenlerde ölüm düşüncesi intihar ve din. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(9), 89-117.
- Çınar, F. (2019). Gençlik değerler ve bağımlılık profilleri üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(43), 164-186.
- Çiftçi, N. (2003). Kohlberg'in bilişsel ahlak gelişimi teorisi: ahlak ve demokrasi eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 43-77.
- Çileli, M. (1986). *Ahlak psikolojisi ve eğitimi*, Ankara: V Yayınları.
- Çilingiroğlu, N. E. (1998). HIV/AIDS epidemisinin ekonomik yönü", (Ed. Serhat Ünal), *Güncel bilgiler ışığında HIV/AIDS içinde* (s.224-244). Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi.
- Dam, H. (2015). Çocukluk dönemi din eğitimi. M. Köylü (Ed.), *Gelişimsel basamaklarına göre din eğitimi içinde* (s. 51–96). Ankara: Nobel Yayınları.
- Dodurgalı, A. (1996). *Ailede çocuğun din eğitimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Dünyada 40 saniyede bir kişi intihar ediyor 11 Ocak 2020 tarihinde <https://www.dw.com/tr/d%C3%BCnyada-40-saniyede-bir-ki%C5%9Fi-intihar-ediyor/a-54874857> adresinden erişildi.
- Erdem M. ve Akman, Y. (2018). *Eğitim psikolojisi gelişim-öğrenme-öğretme*. İstanbul: Arkadaş Yayıncılık.
- Ersoy, E. (2014). *Değişen Değerler Dünyasında Gençliğin Ahlakla İmtihani*. 25 Nisan 2014 Uluslararası Gençler ve Değerler Sempozyumu, 270-290.
- Eserek, A. (1981). *Eğitimin yeni tutum geliştirmede etkinlik derecesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Fonda, M. (2013). Potential impacts of religion and spirituality on first nation teenage fertility. *the international indigenous policy journal*, 4,(1), 1-13.
- Gökengin, D. (2012). Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklarda Epidemiyolojik Durum. *Ankem Dergisi*, 2(26), 189-197.

Gümüş, E. (2015). *Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre ortaokul öğrencilerinin ahlaki gelişim düzeyi ile cinsiyet rollerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.

Gündüz, T. (2010). Gençlik dönemi din eğitimi. M. Köylü (Ed), *Gelişim basamaklarına göre din eğitimi içinde* (s. 65-104). Ankara: Nobel Yayınları.

Güngör, Erol. (1995). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak*, Ankara: Ötüken Neşriyat Yayınları.

Gür, Bekir S. vd., (2012). *Türkiye'nin gençlik profili*, Ankara: SETA Yayınları.

Hökelekli, H. (2016). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Hökelekli, H. (1986). Ergenlik çağı davranışlarına din eğitiminin etkisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 35-51.

Hökelekli, H. (1991). Ölüm ve ölüm ötesi psikolojisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1), 151-165.

Hökelekli, H. (2010). *Çocuk genç aile psikolojisi ve din*. İstanbul: Dem Yayınları.

Hökelekli, H. (2011). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Hökelekli, H. (2017). *Din psikolojisine giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.

Hökelekli, H. (2018). *Gençlik, din ve değerler psikolojisi*. İstanbul: Dem Yayınları.

Jersild, A. (1978). *Gençlik psikolojisi*, (İbrahim N. Özgür çev.). İstanbul: Takıloğlu Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi.

Karaca, F. (2007). *Dini gelişim teorileri*. İstanbul: Dem Yayınları.

Kaya, M. (1997). Kişilik özelliklerinin ahlaki yargı üzerindeki etkisi. *Marmara Üniversitesi Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4, 185-200.

Kaya, Z. (2015). *Türk toplumunda inanç gelişimi ve din eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.

Kılıç, R. (2012). *Ahlakın dini temeli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Koç, M. vd. (2001). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel Yayınları.

Kohen, S. (2012). Gençlerin bekârete bakışı. *Tempo Dergisi*, 43, s.90-115.

Köknel, Ö. (2001). *Kimliğini arayan gençliğimiz*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Köylü, M. (2003). Çocukluk dönemi ahlak gelişimi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 12, 69-87.

Köylü, M. (2004). Çocukluk dönemi dini inanç gelişimi ve din eğitimi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45, 37-54.

Köylü, M. (2004). Küresel bağlamda değerler eğitimine duyulan ihtiyaç. (Ed. Recep Kaymakcan vd.), *Değerler ve eğitimi içinde* (s. 287-309). İstanbul: Dem Yayınları.

Köylü, M. (2007). Ruh sağlığı ve din ilişkisi: batı toplumu açısından bir değerlendirme. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 65-92.

Kula, M.N. (2002). Gençlik döneminde kimlik ve din. (Ed. Hayati Hökelekli), *Gençlik, din ve değerler psikolojisi* içinde (s. 31-70) Ankara: Ankara Okulu.

Kurt, A. (2009), Dindarlığı etkileyen faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.

Mehmeoğlu, Y. (2003). *Erken çocuklukta din ve ahlak gelişimi, erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Meydan, H. (2015). *Din eğitiminde manevi boyut*. İstanbul: Dem Yayınları.

Nevzat Tarhan, “Üç Yuva Yıkıcı”, 14 Ocak 2021 tarihinde <http://www.e-psikiyatri.com/uc-yuva-yikici-34382> adresinden erişildi.

OECD. (2012). Health at a Glance: Europe 2012, *OECD Publishing*, 20-30

Oruç, C. (2015). Erken çocukluk dönemi din eğitimi. (Ed. Mustafa Köylü) vd., *Gelişimsel basamaklarına göre din eğitimi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Özeri, Z.N. (2004). *Okul öncesi dönemde ahlak gelişimi ve din eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.

Peker, H. (1993). *Din psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sakallı N. vd., (2001). Evlilik öncesi yaşanan cinsel ilişkiye ve kadınların evlilik öncesi cinsel ilişkide bulunmasına karşı tutumlar. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 22, 15-29.

Samuk, F. (1982). Çeşitli yaş gruplarında intihar teşebbüsü nispeti ve seçilen vasıtalar. *Yeni Symposium Dergisi*, 20(1), 21-28.

Sarıçam, H. vd. (2014). Ergenlerde insani değerler ve ahlaki olgunluk arasındaki ilişkinin incelenmesi” *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 11(1), 1325-1342.

Selçuk, Z. (2004). *Eğitim psikolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları.

Straughan, R. (2008). Ahlaki gelişim, dini düşünce ve davranışlar. (çev: Abdulvahit İmamoğlu, Tuncay Aksöz) *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(17), 17-24.

Şemin, R. (1979). *Çocukta ahlaki gelişim ve ahlaki yargı*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları.

TBMM, *Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyon Raporu*, Ankara, 2008.

Turan, İ. (2013). Gençlik döneminde görülen ahlaki sorunlar karşısında din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin yeri. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40(2), 271-294.

Türkiye’de intihar, 11 Ocak 2020 tarihinde <https://sites.google.com/view/verilerleturkiyedeintihar/ana-sayfa> adresinden erişildi.

Türkiyenin alkol ve uyuşturucu raporu 11 Ocak 2021 tarihinde <https://www.haberturk.com/iste-turkiye-nin-alkol-ve-uyusturucu-raporu-2167255> adresinden erişildi.

Türküz, R. (2009). *Okul öncesi dönemde dini gelişim ve eğitimi (James w. Fowler'ın inanç gelişimi teorisi bağlamında bir araştırma)*. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.

Uyuşturucu Madde Bağımlılığı, 11 Ocak 2021 tarihinde <https://www.psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/45/uyusturucu-madde-bagimliliği>, adresinden erişildi.

Vergote, A. (1981). Ergenlikte din (Erdoğan Fırat çev.). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(1), 583-592.

World Health Organization, “Youth Violence and Alcohol”, 09 Ocak 2020 tarihinde http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/factsheets/fs_youth.pdf, adresinden erişildi.

Yalın, M. ve Can, F. (2007). Gençler hayatı nasıl algılıyor?. *Diyanet Aylık Dergisi*, 193, (2007), 5-7.

Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve din*. Adana: Karahan Kitabevi.

Yavuz, K. (2013). *Günümüzde inancın psikolojisi*. Ankara: Boğaziçi Yayınları.

Yavuzer, H. (1997). *Çocuk ve suç*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yörükoğlu, A. (2000). *Gençlik çağı ruh sağlığı ve ruhsal sorunlar*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Yüksel, L. (1995). *Üniversiteli kız öğrencilerde cinsel ahlak ile dini inanç ve tutumların ilişkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa).

Zara, A. ve İnci, M. (2008). Aile içi şiddet konusunda bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), 81-94.

Zastrow C. vd. (2016). *İnsan davranışları ve sosyal çevre*. İstanbul: Nika Yayınevi.